

УДК 930.22 : 378.1

Л. І. ДЕМЧИНА

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ СТУПЕНЕВОЇ ОСВІТИ

Розглядаються проблеми ступеневої освіти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» в Україні, шляхи їх вирішення.

Ключові слова: спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність», ступенева освіта, стандарт освіти.

Рассматриваются проблемы ступенчатого образования специальности «Документоведение и информационная деятельность» в Украине, пути их решения.

Ключевые слова: специальность «Документоведение и информационная деятельность», ступенчатое образование, стандарт образования.

Main issues of degree education in documentation information management in Ukraine are considered and suggestions for its improvement are offered.

Key words: documentation information management, gradual education, standard of education.

Демократичні перетворення суспільного життя, розвиток ринкових відносин, бурхливий розвиток підприємницької діяльності з однієї сторони, а з іншої, — підвищення значення інтелектуальної складової під час прийняття рішень, інформатизація суспільства, а також збільшення потоку інформації, необхідної для користувачів, сприяли розвитку інформаційної діяльності в державних і комерційних закладах.

Принцип паритетності, однакового статусу в змісті освіти двох основних її складових — документознавства та інформаційної діяльності — визначальним у названій спеціальності. Проблема підвищення якості названої спеціальності в Україні є предметом активного обговорення вітчизняними дослідниками — В. В. Бездрабко, Г. В. Власової, Н. А. Гайсинюк, С. В. Дубової, Н. М. Кушнарєнко, О. В. Матвієнко, Ю. І. Палехи, А. П. Піддубної, А. Я. Філіпової [3; 5; 6; 9; 10; 11; 14; 15, 21]. Адже саме належним чином підготовлені кадри зможуть сьогодні здійснювати аналіз документів, систем документатії, документальних потоків, документних масивів, документних ресурсів, перетворити систему збору, аналізу, перетворення, зберігання, пошуку та поширення інформаційних ресурсів в інтегровану системну цінність і таким чином забезпечити оперативний доступ користувачів до інформації.

Мета статті — на основі аналізу змісту та структури окремих навчальних планів вчз України I–II та III–IV рівнів акредитації обґрунтувати проблеми ступеневої освіти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» в Україні, шляхи їх вирішення.

Слід зазначити, що нині вища освіта України перебуває на стадії свого реформування та якісного оновлення. Починаючи із саміту в Бергені 2005 р., де Україна приєдналася до Болонського процесу, вітчизняна вища школа значною мірою долучається до реалізації його положень через забезпечення якості змісту та форм вітчизняної освіти згідно зі стандартами та нормами європейської вищої освіти (ЄПВО); упорядкування мережі вnz; удосконалення навчального процесу ВНЗ; інтеграції науки і вищої освіти; створення гнучких програм для забезпечення навчання впродовж життя; сприяння працевлаштуванню випускників із бакалаврськими і магістерськими кваліфікаціями; визнання національних освітніх кваліфікацій у ЄПВО; створення єдиного з ЄПВО інформаційного простору; розширення зв'язків між вnz та громадськістю тощо [1; 4].

Початком відліку ступеневої системи освіти в нашій державі і пов'язаних з нею системою наукових ступенів і знань (бакалавр, магістр, доктор) стали Закон України «Про освіту» [17] та Державна Національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») [8].

Базовим у цих документах є поняття «ступенева освіта», яка покликана реально забезпечити :

- широкі освітні запити і можливості задоволення різноманітних культурно-освітніх потреб особи та суспільства, зокрема загальноосвітню, загальнокультурну, професійну та наукову підготовку фахівців різних рівнів і галузей знань;
- підвищення соціальної значущості, престижу знань та соціального захисту особистості в умовах частой зміни потреб економіки та ринку праці;
- фундаментальність знань випускників вищої школи, її інтеграцію у світову систему освіти.

Основою створення концепції ступеневої освіти є диференціація наукових знань, збільшення кількості напрямів суспільної діяльності, що в свою чергу зумовило необхідність розширення переліку спеціальностей та спеціалізацій.

Нині ступеневу освіту розглядають як безперервний процес. Якщо безперервність — принцип структурування системи вищої освіти, то це значить, що всі її ланки повинні складатись у єдиний нерозривний ланцюг, а не бути автономно існуючими елементами, для введення в систему яких повинні прийматись окремі організаційні рішення на основі аналізу та порівняння навчальних планів, змісту окремих дисциплін тощо [2].

Виявлено, що в Україні, крім законодавчої бази, діють нормативні документи щодо підготовки фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів у вnz I–II та III–IV рівнів акредитації. Серед них:

- Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста (постанова Кабінету Міністрів України від 20.06.2007 р. № 839);
- Перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра

(постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2006 р. № 1719 та наказ Міністерства освіти і науки від 27 січня 2007 р. № 58 «Про порядок введення в дію переліку напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр»);

- Перелік спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями (постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 р. № 507), яким передбачено, що з 2011 р. у вищій школі України буде припинено підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «спеціаліст».

З огляду на структуру вищої освіти зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», її перший рівень передбачає набуття кваліфікації «молодший спеціаліст»; другий — кваліфікації «бакалавр» (базова вища освіта); третій — кваліфікації «спеціаліст», «магістр» (повна вища освіта).

Перший освітньо-кваліфікаційний рівень здійснюють вназ України I–II рівнів акредитації за спеціальністю 5.02010501 «Діловодство», яка досить розгалужена (більше 45 навчальних закладів I–II рівнів акредитації, до складу яких входять коледжі, училища, технікуми).

Підготовку бакалаврів, спеціалістів і магістрів забезпечують вназ України III–IV рівнів акредитації. Нині навчання за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність» в Україні здійснюється вже в 32 вищих навчальних закладах, серед яких: Харківська державна академія культури, Київський національний університет культури і мистецтва, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтва, Острозька академія, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Львівський національний університет ім. І. Франка, Донецький університет, Маріупольський державний гуманітарний університет та ін.

Наразі ситуація в галузевій освіті країни змінюється: відбувається перехід до трирівневої системи освіти — «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр». З цією метою слід створювати диференційовані освітньо-професійні програми, кожна з яких повинна містити освітню ідею різноступеневості підготовки фахівців залежно від суспільної потреби чи індивідуального бажання або можливостей кожного студента. Різномірівнева підготовка має гарантувати науковість, неперервність і спадкоємність у навчанні як окремої особистості, так і студентської громади в цілому.

Як свідчить перелік і аналіз навчальних планів, кожен із навчальних закладів привносить щось своє у підготовку фахівців з документознавства й інформаційної діяльності. Не можна не погодитись з Л. П. Піддубною [14], що в кожному навчальному закладі формується власний варіативний напрям підготовки фахівців, незважаючи на те, що існує проект освітнього стандарту і всі навчальні заклади в процесі розробки навчального плану підготовки фахівців з цієї спеціальності ґрунтуються на запропонованих стандартом нормативних дисциплінах та визначеному обсязі їх викладання. Тому в кожному навчальному закладі номенклатура курсів зумовлена,

зазвичай, специфікою науково-педагогічного складу спеціальних кафедр, зорієнтованих на викладання тієї чи іншої дисципліни. Разом із тим якість ступеневої освіти забезпечується не стільки кількістю дисциплін, скільки їх змістовим наповненням з огляду на принципи системності, послідовності і спадкоємності між різними рівнями освіти.

Кожний вищий навчальний заклад працює в контексті неперервної освіти як системи і як процесу. Звідси актуалізується завдання, як йому зберегти за собою чільне місце в системі освіти і в цивілізаційному розвитку взагалі. Результат вирішення цього завдання залежить від позиції самого вищого навчального закладу, яку він матиме в сучасному освітньому просторі щодо неперервної освіти як процесу. М. Лукашевич та В. Рябченко [11] виділяють три основні варіанти такої позиції і відповідні до цього наслідки.

Варіант перший, коли вnz задовольняє ситуація, що необхідні конкретні знання для фахової діяльності своїх випускників в необхідному обсязі не здобути, і перекладає вирішення цієї проблеми на післядипломну освіту, при цьому не вносить кардинальних змін у власний освітянський процес.

У другому варіанті можна віднайти таку позицію, коли вnz усвідомлює, наскільки загрозовою для нього є така ситуація — випускати фахівців, котрим слід доучуватися і переучуватися, і він докладає максимальних зусиль для вирішення цієї проблеми внесенням кардинальних змін у свою діяльність, але в межах традиційних освітянських парадигм і концепцій вищої школи.

Третій варіант — прагнення вищого навчального закладу критично переосмислити не тільки свою діяльність, а й увесь освітній простір на фоні сучасного суспільного розвитку, в контексті якого він перебуває, і в результаті такого своєрідного трансцендентування визначити суто свою сучасну освітянську місію, без виконання якої не може бути успішною вся система освіти. Ця позиція потребує не тільки критичного перегляду традиційних освітянських парадигм і концепцій, а й, можливо, необхідності виходу за їхні межі. Але саме така позиція створює можливість для вnz не розпорозувати свій потенціал, а концентрувати діяльність на вирішенні тих завдань, які дозволять йому не тільки захистити своє місце в освітньому просторі, що модернізується, а й бути визначальною ланкою в загальному контексті освіти.

Вищому навчальному закладу України, який здійснює підготовку фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності, складно нині вибрати правильний варіант своєї діяльності в системі ступеневої освіти, оскільки в Україні поки що немає державного стандарту з підготовки фахівців за названою спеціальністю. Це, з одного боку, надає певної самостійності вnz у виборі навчальних предметів, з іншого, — часто призводить до інтуїтивно-суб'єктивного наповнення змісту освітньо-професійних програм (ОПП), освітньо-кваліфікаційних характеристик (ОКХ), навчальних планів і програм, неузгодженості назв кваліфікацій і спеціалізацій, навчальних дисциплін та ін. Це актуалізує проблему розроблення наукових підходів до змісту вищої освіти в умовах ступеневої підготовки кадрів, адаптованої до вимог вітчизняної та європейської вищої БЮ, що трансформується в глобальному інформаційному середовищі.

Слід відзначити, що сьогодні активізувалася робота щодо створення стандарту освіти за спеціальністю 6.020105 «Документознавство та інформаційна діяльність» та розроблення стратегій розвитку Асоціації кафедр документознавства й інформаційної діяльності. В рамках конференції в Одеському національному політехнічному університеті на базі кафедри документознавства та інформаційної діяльності відбулося обговорення проекту стандарту освіти за названою спеціальністю, запропонованого професором М. С. Слободяником. Учасники конференції запропонували проект стандарту взяти за основу. Науковці одноголосно підтримали рішення про заповнення циклу фундаментальної підготовки за освітньо-кваліфікаційним рівнем — бакалавр, дисциплінами, пов'язаними з управлінням, інформаційним управлінням, маркетинговою діяльністю. Особливу увагу приділили уточненню назв дисциплін з метою повного віддзеркалення їх змістового наповнення, стосовно циклу професійної та практичної підготовки. Запропоновано ввести до циклу професійної та практичної підготовки дисципліни «Культура мовлення та ораторське мистецтво», «Основи редагування документів», «Правознавство» [12].

Як приклад, ні навчальні плани, за якими працюють у навчальних закладах різних ступенів, ні сам зміст навчання не відповідають вимогам ступеневої освіти спеціальності «Діловодство» і спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Якщо набір предметів і логіка їхнього розташування більш-менш досягнута, то принципу змістово-кваліфікаційної спадкоємності навчання поки що не дотримано, має місце дублювання навчання між освітніми рівнями, а в деяких випадках і в межах одного навчального закладу.

Аналіз змісту та структури окремих навчальних планів вназ України I–II та III–IV рівнів акредитації свідчить, що нині немає спадкоємності середньої та вищої освіти вищезазваних спеціальностей, єдиної концепції ступеневої підготовки фахівців, узгодженості навчальних планів і робочих програм, що призводить до зайвого дублювання викладання, порушення дидактичних принципів навчання на різних рівнях ступеневої освіти. Порівняння переліку дисциплін та відведеної кількості годин на їх вивчення в Надвірнянському коледжі Надвірнянського транспортного університету (НКНТУ) та Полтавському нафтовому геологорозвідувальному технікумі (ПНГТ) свідчить, що в останньому не вивчають таких дисциплін: документознавство, на яку в попередньому закладі відводиться 135 год., статистику — 81 год., проте в ПНГТ викладають курс Основи видавничої справи — 81 год., Ділові контакти — 108 год. та Основи підприємництва та управлінської діяльності — 243 год. Існують курси з неоднаковою кількістю годин, зокрема: у НКНТУ на вивчення Архівознавства відводиться 108 год., Стилїстика ділової мови та редагування спецдокументів — 189 год., Культурологія — 81 год., Основи філософії — 81 год., Основи правознавства — 81 год., Господарське право — 81 год., Економічна теорія — 81 год., відповідно у ПНГТ: Архівознавство — 162 год., Стилїстика ділової мови та редагування спецдокументів — 108 год., Культурологія — 54 год., Основи філософії — 54 год.,

Основи правознавства — 54 год., Господарське право — 54 год., Економічна теорія — 54 год.

Такий розподіл годин призводить до різного рівня підготовленості молодших спеціалістів, порушення спадкоємності в системі ступеневої підготовки фахівців. З цією проблемою зіткнулись в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу, коли на спеціальність «Документознавство та інформаційна діяльність» вступили студенти з названих навчальних закладів, котрі мали складати спільний навчальний план, згідно з яким для таких студентів було зменшено навчання для набуття освітнього рівня бакалавр до трьох років та здійснювати перезарахування окремих дисциплін.

Таким чином, сьогодні не створено єдиної концепції ступеневої підготовки спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», існує неузгодженість навчальних планів і програм курсів вназ України I–II та III–IV рівнів акредитації, що зумовлює дублювання у викладанні, порушення дидактичних принципів навчання на різних рівнях ступеневої освіти. Викладання у вназ різного рівня акредитації здійснюється, зазвичай, за одними й тими ж підручниками і навчальними посібниками, що порушує принцип спадкоємності змісту навчання на різних рівнях освіти: молодший спеціаліст — бакалавр — спеціаліст — магістр. Нагальною є проблема розроблення державних стандартів освіти з урахуванням національних традицій та світових досягнень у цьому напрямі. Водночас існування в майбутньому дипломів молодшого спеціаліста, бакалавра і магістра єдиного державного зразка потребує, на нашу думку, вироблення єдиних наукових підходів до визначення пріоритетних професійних компетенцій фахівців різних кваліфікаційних рівнів, що забезпечить системність, послідовність і спадкоємність у підготовці кадрів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акулич Ю. В. *Новые требования ИФЛА к библиотечно-информационному образованию* / Ю. В. Акулич // *Библиотековед.* — 2003. — № 2. — С. 20–22.
2. Башун О. *Комплексний підхід до підготовки кадрів для роботи в умовах трансформації суспільства* / О. Башун // *Вісн. Кн. палати.* — 2000. — № 11. — С. 29–31.
3. Бездрабко В. В. *Документознавча освіта в Україні: становлення, сучасний стан і перспективи* / В. В. Бездрабко // <http://www.buv.gov.ua/portal>.
4. Богун Н. *Перспективи розвитку бібліотечного фаху в контексті сучасних суспільних викликів та світових інтеграційних процесів: з досвіду Польщі* / Н. Богун // *Бібл. планета.* — 2007. — № 4. — С. 26–28.
5. Власова Г. В. *Проблеми і перспективи підготовки фахівців з документознавства та інформаційної діяльності* / Г. В. Власова // *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* — 2004. — № 1. — С. 13–15.
6. Гайсинюк Н. А. *Педагогічні засади підготовки документознавців в умовах інформатизації: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08* / Н. А. Гайсинюк. — К., 2003. — 23 с.
7. Демчина А. І. *Підготовка фахівців зі спеціальності «документознавство та інформаційна діяльність»: системний підхід* / А. І. Демчина,

- Б. П. П'ятничко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. пр. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — С. 250–253.
8. Державна Національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). — К. : Райдуга, 1994. — 62 с.
9. Дубова С. В. Інформаційна професія та інформаційна освіта: сутність, зміст, проблеми / С. В. Дубова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2007. — №1. — С. 70–77.
10. Кушнаренко Н. М. Структурні змісти спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність»: питання методології / Н. М. Кушнаренко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2004. — № 1. — С. 15–21.
11. Матвієнко О. В. Документознавча освіта: проблеми та перспективи розвитку практики та наукових досліджень. Дидактичне прогнозування професійної підготовки менеджерів інформаційних систем // Проблеми освіти. — 2003. — Вип. 31. — С. 125–138. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. — 2009. — № 4. — С. 7–22.
12. Лукашевич М. Вищий навчальний заклад у контексті безперервної освіти: філософія освітньої стратегії / М. Лукашевич, В. Рябенко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. пр. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — С. 61–66.
13. Одеський національний політехнічний університет // <http://www.onu.ua/news>
14. Палеха Ю. Підготовка документознавців-інформаційних аналітиків — нагальна потреба інформаційного суспільства / Ю. Палеха // Студії з архівної справи та документознавства. — 2007. — Т. 15. — С.108–110
15. Піддубна А. П. Роль і завдання Академії муніципального управління у підготовці фахівців з документознавства та інформаційної діяльності для органів державного управління та місцевого самоврядування / А. П. Піддубна // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». — 2010. — №2. — С. 92–99.
16. Про інформацію: Закон України : за станом на 02 жовтня 1992 р. — <http://www.osvita.org.ua>.
17. Про освіту : закон України : за станом на 11 червня 2008 р. — <http://www.osvita.org.ua>.
18. Про вищу освіту : закон України : за станом на 19 січня 2010 р. — <http://www.osvita.org.ua>.
19. Про особливості введення Переліку напрямів підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр. — К. : МОНУ, 2007. — 33 с.
20. Стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика молодшого спеціаліста за спеціальністю 5.020106 «Бібліотечна справа» напрямку підготовки «0201 Культура» / М-во освіти і науки України. — К., 1999. — 20 с.
21. Філіпова Л. Інформаційна діяльність як фахова навчальна дисципліна: змістовний аналіз // Вісн. Кн. палати. — 2005. — № 2. — С. 29–30.

Надійшла до редакції 12.10.2011 р.